

[https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-18\(47\)-29-45](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-18(47)-29-45)
УДК 371.37.01 (09)

Білоношко Олена Вікторівна,
директор Кременчуцької гімназії № 1 Кременчуцької міської ради
Кременчуцького району Полтавської області.
Кременчук, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-9845-0277>
obilonozhko510@gmail.com

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ ЛІЦЕЇВ У СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

Анотація. У статті розглянуто комплексну діагностику професійної культури вчителів у системі методичної роботи. Репрезентовано діагностичний інструментарій педагогічного експерименту, до складу якого входять критерії, показники та рівні розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи. Діагностика відображає специфіку педагогічної культури вчителя як цілісного утворення, концентрацію, єдність та взаємозв'язок усіх структурних компонентів педагогічної культури вчителя, а саме: ціннісно-мотиваційного, когнітивно-праксеологічного, особистісно-творчого та рефлексивного. До компонентів педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи підібрано комплекс критеріїв, кожен з яких має свої показники. Критерієм ціннісно-мотиваційного компонента визначено ціннісні орієнтації та професійно-особистісну мотивацію. Когнітивно-праксеологічний компонент представлений такими критеріями: професійно-методична компетентність, професійно-методична майстерність вчителя. До критеріїв особистісно-творчого компоненту віднесено професійно значущі якості вчителя. Рефлексивний компонент розкривається крізь призму такого критерію: здатність до професійної рефлексії та саморозвитку. На основі здійсненого аналізу компонентів, змісту критеріїв і показників педагогічної культури обґрунтовано рівні педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи на етапі їх професійної діяльності. Розроблення і теоретичне обґрунтування чіткої системи діагностики професійної культури вчителів у системі методичної роботи створюють необхідні передумови для проведення експериментальних досліджень, зокрема, впровадження інноваційних технологій з метою розвитку педагогічної культури вчителів.

Ключові слова: діагностика; професійна культура вчителів ліцеїв; система методичної роботи; критерії; показники; рівні педагогічної культури.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Розроблення чіткої і прозорої системи критеріїв і показників об'єктивного оцінювання професійної культури вчителя є актуальною проблемою сучасної педагогічної науки. Нормативною базою для розробки критеріїв діагностики професійної культури вчителя є Професійний стандарт [1] і Положення про атестацію педагогічних працівників [2], які закладають основні вектори дослідження педагогічного професіоналізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. І. Зязюн пропонує розглядати професійну культуру вчителя як складову педагогічної якості – інтегральної характеристики, яка допомагає описати специфіку носія педагогічної професії [3]. У фокусі уваги сучасних українських науковців знаходяться психолого-педагогічні підходи до характеристики педагогічної культури [4], формування системи критеріїв професійного розвитку [5], порівняльний аналіз оцінювання професіоналізму вчителя в різних освітніх системах [6]. Досліджуючи проблему формування та розвитку професійної культури вчителів, О. Цюняк вирізняє три провідних критерії: 1) система ціннісних орієнтацій; 2) мотивація до професійної діяльності; 3) здібності до творчого саморозвитку [7, с. 120]. В. Гриньова виокремлює такі її показники: інтерес до формування й розвитку педагогічної культури та її компонентів, потреба у розвитку педагогічної культури; сформованість та розвиток системи знань, умінь, властивостей; ціннісне відношення до педагогічної культури та його розвиток [8, с. 19].

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у визначенні критеріїв та показників діагностики професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**: осмислити сучасні підходи до розвитку професійної культури вчителя, визначити і систематизувати критерії та показники її діагностики.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Згідно з фундаментальними положеннями наукової школи І. Зязюна, «поняття «педагогічна культура» і «педагогічна майстерність» указують, у

першу чергу, на специфіку суб'єкта педагогічної діяльності, на своєрідність і унікальність його особистого внеску в розвиток освіти. Педагогічна майстерність визначається рівнем цілісності буття і самореалізації у професії. Вона є своєрідним підсумком розвитку людини, що виражає досягнення чи повноту професійної якості. Особлива риса педагогічної майстерності – усвідомлення механізмів успішності своєї праці, себе як специфічного «інструмента» роботи з людиною» [3, с. 13].

Досліджуючи проблему професійно-педагогічної культури вчителя, І. Пальшкова виділяє такі критерії та відповідні їм показники: *критерій обізнаності*, показниками якого є знання про історичний досвід навчання і виховання учня; вимоги, що визначають зміст і організацію навчання і виховання учня; вимоги, що визначають способи взаємодії з учнями в процесі навчання і виховання, а також систему суспільних нормативів, що регламентують діяльність вчителя та методика й технології навчання та виховання учнів; *критерій навченості*, якому відповідають наступні показники: вміння використовувати різноманітний педагогічний досвід у навчанні і вихованні учня; обґрунтовувати свої дії вимогами щодо змісту навчання і виховання учня; проводити навчання і виховання учнів у різноманітних організаційних формах; користуватися нормативними документами при плануванні та розробці перспективних і поточних планів роботи з учасниками освітнього процесу; здійснювати процес навчання й виховання за різними методиками і педагогічними технологіями; *критерій схильності*, з наступними показниками: наявність особистих цілей професійної діяльності вчителя; ставлення до дитини як до суб'єкта освітнього процесу; особиста відповідальність за результати навчання і виховання учнів; критичне ставлення до власної професійної діяльності та її результатів; творче ставлення до способів організації освітнього процесу та їх удосконалення [9, с. 253].

І. Княжева не виділяє окремих критеріїв, а визначає показники до кожного компонента: *когнітивний* (володіння і розуміння професійною мовою; сформованість базових педагогічних знань; уявлення про сутність методичної культури викладача); *діяльно-організаційний* (організаторські здібності; сформованість умінь необхідних для аналізу, відбору, авторизації та запровадження методик і технологій педагогічної діяльності; досвід створення методичних продуктів як артефактів); *рефлексивно-оцінювальний* (рефлексивність; здатність до оцінки й самооцінки продуктів методичної культури; здатність до самопізнання і саморозвитку); *ціннісно-мотиваційний* (професійно-орієнтована спрямованість

особистості; професійно-педагогічна мотивація; ціннісна орієнтація на методичну діяльність) [10, с. 137].

Аналіз наукових розвідок дозволяє реалізувати мету дослідження, а саме – розробити комплекс критеріїв і показників діагностики професійної культури вчителя у системі методичної роботи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення мети дослідження використано комплекс методів, а саме: аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми, а також типологічний аналіз для систематизації критеріїв та показників оцінювання професійної культури вчителя у системі методичної роботи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

З метою реалізації поставлених завдань дослідження нами розроблено діагностичний інструментарій педагогічного експерименту, до складу якого входять: *критерії, показники та рівні розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи*. Здійснимо аналіз означеного інструментарію.

При виборі критеріїв і показників розвитку педагогічної культури ми виходили з того, що вони повинні відображати специфіку педагогічної культури вчителя як цілісного утворення, концентрацію, єдність та взаємозв'язок усіх структурних компонентів педагогічної культури вчителя ліцею в системі методичної роботи: *ціннісно-мотиваційного, когнітивно-праксеологічного, особистісно-творчого, рефлексивного*.

У ході наукового пошуку нами обрано критерії діагностики педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи до кожного компонента. Так, критерієм *ціннісно-мотиваційного компонента* визначено *ціннісні орієнтації та професійно-особистісна мотивація*.

Когнітивно-праксеологічний компонент представлений такими критеріями: *професійно-методична компетентність і професійно-методична майстерність вчителя*. Перший критерій належить до когнітивної сфери, другий базується на діяльнісному підході.

Професійно-методична компетентність є системою знань, що носить технологічний характер і в педагогічній діяльності виявляється у професійно-методичних вміннях: конструктивних (необхідні для проектування як своєї діяльності, так і діяльності учнів; вміння, які проявляються в процесі відбору та побудови змісту навчального матеріалу для планування майбутніх уроків та занять); організаторських (використання засобів, форм і методів

педагогічного впливу для передачі навчального матеріалу учням; вміння регулювати власну й учнівську діяльність на уроці).

У аспекті розвитку професійної культури вчителя в системі методичної роботи професійно-методичну компетентність розуміємо як сукупність таких складових:

- готовність учителя користуватися нормативними документами; вміння аналізувати Державний стандарт, Базовий навчальний план, навчальну програму, підручники різних авторів; орієнтуватися, оцінювати та грамотно підбирати навчальні посібники для учнів відповідно до мети та цілей, з урахуванням змішаного навчання у період пандемії;
- здатність обирати найбільш ефективно навчально-методичне забезпечення щодо досягнення цілей і завдань навчання певному предмету, визначеними Держстандартом і навчальною програмою, з урахуванням змішаного навчання у період пандемії;
- уміння професійно-методично грамотно, з дотриманням психолого-педагогічних, методичних, технічних норм вести та оформлювати ділову педагогічну документацію, зокрема електронні документи, методичні рекомендації, документацію методичної роботи вчителя, атестаційні матеріали, передовий педагогічний досвід, з урахуванням змішаного навчання у період пандемії;
- уміння грамотно складати індивідуальні, самостійні, контрольні завдання, тести для учнів, зокрема електронні для проведення ефективного та результативного дистанційного навчання тощо.

Важливою умовою професійно-методичної компетентності є наявність методичного мислення. Так, Н. Лаврентьєва розглядає це поняття як «особливий вид когнітивної діяльності, що виявляється в методично осмисленому використанні положень педагогіки та психології в навчанні і вихованні учнів, освоєнні, створенні та застосуванні нових педагогічних засобів» [11, с. 283]. Г. Саранцев відносить до ознак професійно-методичного мислення методичну інтерпретацію положень психолого-педагогічної науки; широку ерудицію; системність відображення досліджуваних об'єктів, властивостей і взаємозв'язків; комплексність використання діалектики, системного аналізу та підходу; конкретизацію загальних положень, доведення їх до методичних рекомендацій [12, с. 15].

Професійно-методична майстерність вчителя у системі методичної роботи проявляється в умінні здійснювати аналіз різноманітних варіантів подання учням навчального матеріалу, вибір із них найбільш ефективного; вибудовувати власні методичні концепції; конкретизувати загальні

положення, доводити їх до методичних рекомендацій; аналізувати навчальні підручники, різноманітні навчальні посібники; систематизувати та подавати за певним критерієм вправи, завдання, тести, зокрема для дистанційного навчання; прогнозувати можливі помилки, запобігати їх появі та прогнозувати шляхи вирішення проблемних питань.

До критеріїв *особистісно-творчого компонента* нами віднесено *професійно значущі якості вчителя*. На переконання І. Зязюна, майстерність педагога полягає не в перенесенні знань із книжок в аудиторію, а в їх натхненності, «олюднюванні» [13, с. 28]. Вчений вважає педагогічну діяльність творчістю в чистому вигляді [14]. Тому важливим для вчителя є вміння творчо осмислювати, адаптувати та інтерпретувати готові розробки уроків, що теж визначено нами як показник означеного критерію.

Рефлексивний компонент розкривається крізь призму критерію – *здатність до професійної рефлексії та саморозвитку*.

Компоненти педагогічної культури та критерії їхньої діагностики подано у таблиці 1.

Таблиця 1

***Компоненти педагогічної культури вчителя
та критерії їхньої діагностики***

Компонент	Критерії
Ціннісно-мотиваційний	Ціннісні орієнтації та професійно-особистісна мотивація
Когнітивно-праксеологічний	Професійно-методична компетентність; професійно-методична майстерність вчителя
Особистісно-творчий	Професійно значущі якості вчителя
Рефлексивний	Здатність до професійної рефлексії та саморозвитку

Кожен з виокремлених критеріїв оцінки педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи має свої показники.

Показниками *системи ціннісних орієнтацій* обрано: *структуру загальнолюдських цінностей вчителя; значущість певних життєвих сфер* (сімейне життя, професійне життя, суспільне життя, навчання і освіта, естетичні потреби, захоплення, фізична активність). *Професійно-особистісна мотивація* представлена такими показниками: *вираженість позитивної мотивації до професійно-методичної діяльності вчителів ліцеїв у системі методичної роботи; спрямованість особистості на саморозвиток у професійній сфері; інтерес до успіху в професійно-методичній діяльності; бажання та потреба в професійній самореалізації та самоутвердженні*. Позитивна професійно-педагогічна мотивація передбачає інтерес до успіху в

професійно-педагогічній діяльності; потреба у професійній самореалізації; бажання кар'єрного зростання; спрямованість на оволодіння та розвиток педагогічної культури, схильність до прояву ініціативності тощо, негативна професійно-педагогічна мотивація – уникнення критики чи покарань.

Показниками *професійно-методичної компетентності* нами обрано: *знання педагогіки та методик викладання навчальних дисциплін; знання та уміння здійснювати планування, структурування, реалізацію різних форм організації освітньої роботи; професійно-методична компетентність; професійно-методичне мислення.*

Показниками *професійно-методичної майстерності* вважаємо: *вміння здійснювати всі види професійно-методичної діяльності вчителя; уміння моделювати, прогнозувати, розв'язувати педагогічні ситуації; уміння організовувати різноманітні форми освітнього процесу; уміння презентувати свої методичні ідеї, розробки, педагогічний досвід; педагогічну техніку.*

Як показники *професійно значущих якостей* вчителя ліцею, ми виокремлюємо:

- комунікативні якості (уважність, тактовність, товариськість, невимушеність, довірливість, чесність, вміння запобігати конфлікту та сприяти їхньому конструктивному вирішенню);
- організаторські якості (відповідальність, вимогливість, принциповість, справедливість, активність, ініціативність);
- гуманність (морально-етична спрямованість, альтруїзм);
- здатність до емпатії (чуйність, здатність до співпереживання, вміння поставити себе на місце іншої людини, розуміння дитини, повага до її особистості, терпиме ставлення до думки оточуючих);
- здатність до прогнозування (аналітичність, оптимістичність, гнучкість, здатність до творчого засвоєння нових видів діяльності та перебудови стереотипів, які склалися раніше; відкритість до нового, впевненість у своїх силах у процесі його засвоєння; широта і багатогранність мислення, здатність переходити від одного способу діяльності до іншого; гнучкість настанов особистості, які дозволяють регулювати свої дії в умовах, що змінюються; доказовість мислення).

Здатність до професійної рефлексії та саморозвитку представлена такими показниками: *здатність до самопізнання; вміння здійснювати самоаналіз власної професійно-методичної діяльності; готовність до саморозвитку; здатність аналізувати професійно-методичну діяльність; виявлення причин і прогнозування наслідків; критичне ставлення до власної поведінки та дій; здатність до корекції власних дій; гнучкість, можливість*

змінюватися, адаптуючись до нових умов.

Із вищесказаного випливає, що вчитель, який володіє педагогічною культурою, по-перше, має сформовану систему ціннісних орієнтацій та позитивну професійно-особистісну мотивацію (критерій ціннісно-мотиваційного компонента); по-друге, володіє професійно-методичною компетентністю та професійно-методичною майстерністю (критерії когнітивно-праксеологічного компонента); по-третє, у нього сформовані професійно значущі якості (критерій особистісно-творчого компонента); по-четверте, він здатен до рефлексії і саморозвитку, до оцінювання професійно-методичної діяльності (критерій рефлексивного компонента).

На основі здійсненого аналізу компонентів, змісту критеріїв, показників педагогічної культури обґрунтуємо *рівні педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи* на етапі їх професійної діяльності.

Насамперед звернемося до аналізу поглядів учених, які по-різному підходили до виокремлення рівнів сформованості культури вчителя. Окремі науковці диференціюють прояв культури на три рівні. Зокрема, В. Гриньова [8] обґрунтовує такі рівні: досконалий, базовий, достатній і елементарний; І. Пальшкова [9] виокремлює низький, середній, високий рівні сформованості професійно-педагогічної культури вчителів. О. Гаврилюк, досліджуючи комунікативну культуру вчителів, визначає рівні за ступенем їх прояву: високий (усі показники й компоненти комунікативної культури виявляються яскраво), середній (більша частина показників і компонентів виявляються достатньою мірою) і низький (показники й компоненти виявляються слабо [15]).

О. Куцевол виокремлює наступні рівні професійно-методичної діяльності вчителя: *репродуктивний*, що передбачає вміння розв'язувати дидактично-методичні завдання шляхом відтворення раніше засвоєних способів вирішення на основі відомих методичних рекомендацій, зразків, законів і правил; на *репродуктивно-творчому* рівні вчитель розв'язує дидактично-методичні задачі не тільки згідно з теоретичним еталоном, а й із врахуванням конкретних умов навчання, які він самостійно виявляє в ході аналізу ситуації; *творчо-репродуктивний* рівень методичної діяльності характеризується вмінням учителя ефективно реалізовувати дидактично-методичні завдання для досягнення мети навчання в єдності освітнього, розвивального і виховного аспектів, а також максимального врахування умов реальної навчальної ситуації та використання найновіших досліджень сучасної методичної науки; *творчий* рівень

передбачає вміння всебічного дослідження можливостей підвищення ефективності навчально-виховного процесу, методичний пошук та експеримент [16, с. 28].

Аналіз запропонованих ученими рівнів сформованості різних видів професійно-педагогічної культури вчителя засвідчує, що єдиного підходу немає. Проте більшість дослідників за основу беруть ефективність виконання професійно-педагогічної діяльності завдяки набутому досвіду.

Не применшуючи ролі та значення описаних вище рівнів, ураховуючи сутність поняття «педагогічна культура вчителів ліцеїв у системі методичної роботи», особливості її розвитку у процесі професійної підготовки та контингент учасників нашого дослідження – вчителі ліцеїв, пропонуємо такі рівні сформованості: *адаптивно-наслідувальний, репродуктивний, компетентнісно-продуктивний, інтегративно-творчий*.

Адаптивно-наслідувальний рівень (I – низький) характеризується низькою мотиваційною сферою та системою ціннісних орієнтацій, що склалася внаслідок поганої адаптації до здійснення професійно-методичної діяльності. Професійно-методична компетентність перебуває на адаптивно-наслідувальному рівні, і навіть якщо вчителі володіють знаннями з окремих педагогічних дисциплін, адаптивно-наслідувальний рівень професійно-методичних знань не забезпечує цілісність виконання професійно-методичної діяльності. Професійно-методична майстерність проявляється на адаптивно-наслідувальному рівні, що відображається у неефективній організації елементів освітнього процесу в ліцеї; поверхневому аналізі педагогічних ситуацій без відповідного висновку; невмінні висловити та обґрунтувати свої методичні ідеї, не кажучи вже про методичні розробки. Професійно-методична діяльність на цьому рівні здійснюється без прояву професійно-методичної майстерності, характеризується невмінням застосовувати техніку вербальної та невербальної комунікації та нестійкою емоційно-вольовою сферою. Такий рівень характеризується недостатньо сформованими професійно значущими якостями вчителя, як наслідок – невміння організувати свою діяльність, раціонально використати час, вибрати належний стиль спілкування. Їм не притаманна креативність щодо здійснення професійно-методичної діяльності. Здатність до рефлексії не властива респондентам цього рівня, внаслідок чого відсутнє усвідомлення власних помилок та бажання саморозвитку.

Репродуктивний рівень (II – середній) педагогічної культури свідчить про епізодичну або ситуативну спрямованість на професійно-методичну

діяльність, професійно-особистісна мотивація тут пасивна. Знання з методик навчальних дисциплін сформовані на репродуктивному рівні, їх застосування на практиці не приносить високих результатів, оскільки побудоване на репродуктивній основі. Професійно-методична діяльність базується на застосуванні «готових» знань і за готовою інструкцією. Такі ознаки, як творчість діяльності, ініціативність, наполегливість педагога, не є властиві даному рівню. Професійно-методична майстерність реалізується на основі раніше здобутих знань та через дотримання різних інструкцій, рекомендацій, настанов, зразків; вчитель володіє знаннями про педагогічну техніку, намагається проявляти артистизм та керувати емоційно-вольовою сферою, хоча вона не завжди коректно проявляється. Цей рівень характеризується сформованими професійно значущими якостями вчителя; методична креативність проявляється як відтворююча характеристика, вона не носить елементів новизни, а, швидше за все, елементи наслідування креативності (копіювання чийось нових, креативних ідей). Здатність до рефлексії сформована на репродуктивному рівні й проявляється в тому, що педагог намагається оцінювати свою діяльність, однак не завжди об'єктивно. У педагогів сформована здатність до оцінювання продуктів професійно-методичної діяльності, але вона ще не чітко усвідомлена і не є проявом активності, а носить репродуктивний характер. На цьому етапі усвідомлюються деякі власні помилки, які не завжди визнаються особистістю, через що відбувається неправильний рух до саморозвитку та самовдосконалення.

Системно-продуктивний рівень (III – достатній) педагогічної культури вчителя ліцею в системі методичної роботи характеризується достатнім рівнем сформованості системи ціннісних орієнтацій та професійно-особистісної мотивації, в якій значне місце посідає орієнтація на професійно-методичну діяльність. Педагоги володіють системними знаннями методик навчальних дисциплін, інтеграції змісту навчального матеріалу та різноманітних технологій навчання, вміють їх системно використовувати. Їм властива методична грамотність та методичне мислення, яке проявляється в умінні створити власний методичний доробок, ідею. Професійно-методична майстерність свідчить про достатній рівень володіння уміннями реалізовувати різні напрями професійно-методичної діяльності цілісно; вміння моделювати, розв'язувати, аналізувати педагогічні ситуації та методичні задачі. Достатнє, системне володіння педагогічною технікою; хоча і з труднощами, все ж, вдається керувати емоційно-вольовою сферою у

професійно-методичній діяльності. На цьому рівні в педагогів уже сформована здатність до рефлексії та самопізнання; вони вміють оцінювати передовий педагогічний досвід, однак потребують допомоги щодо шляхів впровадження його у власну діяльність; вміють виробити систему саморозвитку та самоосвіти.

Інтегративно-творчий рівень (IV – високий) визначається стійкою професійно-особистісною мотивацією, сформованістю системи ціннісних орієнтацій на високому рівні. Респондентам властивий високий рівень психолого-педагогічних, професійно-методичних знань, які вони вміють інтегрувати в багатопредметному середовищі ліцею в поєднанні з різноманітними технологіями навчання. На цьому рівні вчителі ліцеїв володіють професійно-методичною грамотністю і методичним мисленням, що проявляється в успішності всіх видів професійно-методичної діяльності. Методична майстерність характеризується творчістю, проявляється у розробці та проведенні нетрадиційних уроків, різноманітності інноваційних форм професійно-методичної діяльності; вмінні на високому рівні моделювати, прогнозувати, розв'язувати та аналізувати педагогічні ситуації та методичні задачі. Майстерно володіють педагогічною технікою, здатні керувати емоційно-вольовою сферою у професійно-методичній діяльності. Професійно значущі якості проявляються на високому рівні і сприяють прояву методичної креативності, творчості в освітній діяльності, оригінальності у професійно-методичній діяльності. Проявляється творчий підхід до оцінювання продуктів професійно-методичної діяльності. Рефлексія на цьому рівні сформована досить високо, характеризується усвідомленістю прогалин у професійно-методичній діяльності, бажанні їх заповнити, запобігти появі можливих помилок. Сформоване уміння критичного самопізнання, і як результат, – складання та реалізація творчого плану самоосвіти, самовдосконалення, саморозвитку.

З огляду на те, що в нашому дослідженні розглядається педагогічна культура вчителя ліцею в системі методичної роботи, то передбачаємо те, що досягти вчителям-початківцям інтегративно-творчого (високого) рівня досить складно. Вважаємо, що він розвивається в процесі набуття досвіду здійснення професійно-методичної діяльності та характерний для вчителів ліцеїв зі стажем роботи. Перехід від одного до іншого рівня розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи відбувається шляхом кількісних та якісних змін.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, систематизація та узагальнення наукових напрацювань у галузі професійної культури вчителів дозволила розробити систему критеріїв, показників і рівнів сформованості педагогічної культури. Розробка і теоретичне обґрунтування діагностики професійної культури вчителів у системі методичної роботи створюють необхідні передумови для проведення експериментальних досліджень, зокрема, впровадження інноваційних технологій з метою розвитку педагогічної культури вчителів.

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати досліджень є передумовою обґрунтування змісту і технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. (2020, Груд. 23). *Наказ № 2736, «Про затвердження Професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)"»* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
- [2] Міністерство освіти і науки України. (2010, Черв. 10). *Наказ № 930, «Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників».* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1255-10#Text>
- [3] І. А. Зязюн, «Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти», *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка*, № 25, с. 13–18, 2005.
- [4] А. В. Келемен, «Психолого-педагогічні підходи до характеристики педагогічної культури як наукової категорії», *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*, № 5, с. 102–111, 2017.
- [5] Т. С. Кравчинська, «Критерії професійного розвитку методистів районних методичних кабінетів у вимірі сучасного суспільства», *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. праць*; редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) [та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ; Ніжин: Вид. ПП Лисенко М. М., Вип. 1(12), с. 138–144, 2016.

- [6] Л. П. Пуховська, «Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах: порівняльний аналіз», *Шлях освіти*, № 1, с. 20–25, 2001.
- [7] О. П. Цюняк, «Формування професійної культури майбутніх магістрів початкової освіти у вищих навчальних закладах», автореф. дис. канд. наук; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2015, 20 с.
- [8] В. М. Гриньова, «Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти)», автореф. дис. д-ра наук; Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2001, 45 с.
- [9] І. О. Пальшкова, «Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід», автореф. дис. д-ра наук; Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2009, 45 с.
- [10] І. А. Княжева, *Теоретико-методологічні засади розвитку методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури*. Одеса, Україна: ФОП Бондаренко М. О., 2014, 328 с.
- [11] Н. В. Лаврентьева, «Особливості формування методичного мислення майбутнього вчителя музики у процесі інструментально-виконавської підготовки», *Педагогічна освіта: теорія і практика*, № 17, с. 282–287, 2014.
- [12] Г. И. Саранцев, «Учителю – в современное методическое мышление», *Наука и школа*, № 2, с. 12–16, 2014.
- [13] І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. *Педагогічна майстерність* (3-тє вид.); І. А. Зязюна, Ред. Київ, Україна: СПД Богданова А. М., 2008, 376 с.
- [14] І. А. Зязюн, «Безсвідоме і творча інтуїція», *Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журн.*; І. А. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш, Ред. Ченстохова-Київ: Вид-во Педагогічної Школи у Чехонстові, Вип. 4, с. 121–135, 2013.
- [15] О. О. Гаврилюк, «Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами поза аудиторної роботи», автореф. дис. канд. наук; Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2007, 20 с.
- [16] О. М. Куцевол, «Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури», автореф. дис. д-ра наук; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007, 51 с.

CRITERIA AND INDICATORS OF DEVELOPMENT OF LYCEUM TEACHERS' PROFESSIONAL CULTURE IN THE METHODOLOGICAL WORK SYSTEM

Olena Bilonozhko,

director Kremenchuk gymnasium N 1 Kremenchuk City Council

Kremenchuk District Poltava Region.

Kremenchuk, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-9845-0277>

obilonozhko510@gmail.com

Abstract. The article considers the complex diagnostics of professional culture of teachers in the system of methodical work. The diagnostic tools of pedagogical experiment are represented, which include criteria, indicators and levels of development of lyceum teachers' pedagogical culture in the system of methodical work. Diagnostics reflects the specifics of the pedagogical culture of the teacher as a holistic education, concentration, unity and relationship of all structural components of the pedagogical culture of the teacher, namely: value-motivational, cognitive-praxeological, personal-creative and reflective. A set of criteria has been selected for the components of lyceum teachers' pedagogical culture in the system of methodical work, each of which has its own indicators. The criterion of the value-motivational component determines the value orientations and professional-personal motivation. The cognitive-praxeological component is represented by the following criteria: professional-methodical competence, professional-methodical skill of the teacher. The criteria of the personal-creative component include professionally significant qualities of a teacher. The reflexive component is revealed through the prism of the following criterion: the ability to professional reflection and self-development. Based on the analysis of the components, content of criteria and indicators of pedagogical culture, the levels of lyceum teachers' pedagogical culture in the system of methodical work at the stage of their professional activity are substantiated. Development and theoretical substantiation of a clear system of diagnostics of lyceum teachers' pedagogical culture in the system of methodical work create necessary preconditions for carrying out experimental researches, in particular, introduction of innovative technologies for the purpose of development of pedagogical culture of teachers.

Keywords: diagnostics; lyceum teachers' professional culture; methodical work system; criteria; indicators; levels of pedagogical culture.

КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ УЧИТЕЛЯ ЛИЦЕЯ В СИСТЕМЕ МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Белоножко Елена Викторовна,
директор Кременчугской гимназии № 1
Кременчугского городского совета
Кременчугского района Полтавской области.
Кременчук, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0001-9845-0277>
obilonozhko510@gmail.com

Аннотация. В статье рассматривается комплексная диагностика профессиональной культуры учителей в системе методической работы. Представлены диагностический инструментарий педагогического эксперимента, в состав которого входят критерии, показатели и уровни развития педагогической культуры учителей лицеев в системе методической работы. Диагностика отражает специфику педагогической культуры учителя как целостного образования, концентрацию, единство и взаимосвязь всех структурных компонентов педагогической культуры учителя, а именно: ценностно-мотивационного, когнитивно-праксеологического, личностно-творческого и рефлексивного. Для диагностики каждого компонента педагогической культуры учителей лицеев в системе методической работы подобраны критерии, имеющие определенные показатели. Критерием ценностно-мотивационного компонента является ценностные ориентации и профессионально-личностная мотивация. Когнитивно-праксеологический компонент представлен следующим критериям: профессионально-методическая компетентность, профессионально-методическое мастерство учителя. К критериям личностно-творческого компонента отнесены профессионально значимые качества учителя. Рефлексивный компонент раскрывается через призму такого критерия: способность к профессиональной рефлексии и саморазвитию. На основе проведенного анализа компонентов, содержания критериев и показателей педагогической культуры определено уровни педагогической культуры учителей лицеев в системе методической работы на этапе их профессиональной деятельности. Разработка и теоретическое обоснование четкой системы диагностики профессиональной культуры учителей в системе методической работы создают необходимые предпосылки для проведения экспериментальных исследований, в частности, внедрения

инновационных технологий в целях развития педагогической культуры учителей.

Ключевые слова: диагностика; профессиональная культура учителей лицеев; система методической работы; критерии; показатели; уровни педагогической культуры.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy. (2020, Hrud. 23). Nakaz № 2736, «Pro zatverdzhennia Profesiinoho standartu za profesiinomy "Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)"» [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
- [2] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2010, Cherv. 10). Nakaz № 930, «Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro atestatsiiu pedahohichnykh pratsivnykiv». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1255-10#Text>
- [3] I. A. Ziaziun, «Filosofia pedahohichnoi yakosti v systemi neperervnoi osvity», *Visnyk Zhytomyrskoho derzh. un-tu im. I. Franka*, № 25, s. 13–18, 2005.
- [4] A. V. Kelemen, «Psykhologo-pedahohichni pidkhody do kharakterystyky pedahohichnoi kultury yak naukovoї katehorii», *Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii*, № 5, s. 102–111, 2017.
- [5] T. S. Kravchynska, «Kryterii profesiinoho rozvytku metodystiv raionnykh metodychnykh kabinetiv u vymiri suchasnoho suspilstva», *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy: zb. nauk. prats; redkol. L. B. Lukianova (holova) [ta in.]; In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. Kyiv; Nizhyn: Vyd. PP Lysenko M. M., Vyp. 1(12), s. 138–144, 2016.*
- [6] L. P. Pukhovska, «Suchasni pidkhody do profesionalizmu vchytelia v riznykh osvitnikh systemakh: porivnialnyi analiz», *Shliakh osvity*, № 1, s. 20–25, 2001.
- [7] O. P. Tsiuniak, «Formuvannia profesiinoї kultury maibutnykh mahistriv pochatkovoї osvity u vyshchykh navchalnykh zakladakh», *avtoref. dys. kand. nauk; NAPN Ukrainy, In-t ped. osvity i osvity doroslykh. Kyiv, 2015, 20 s.*
- [8] V. M. Hrynova, «Formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia (teoretychnyi ta metodychnyi aspekty)», *avtoref. dys. d-ra nauk; In-t pedahohiky i psykholohii profesiinoї osvity APN Ukrainy. Kyiv, 2001, 45 s.*

- [9] I. O. Palshkova, «Formuvannia profesiino-pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly: praktyko-oriientovanyi pidkhid», avtoref. dys. d-ra nauk; Pivdennoukrainskyi derzh. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho. Odesa, 2009, 45 s.
- [10] I. A. Kniazheva, Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku metodychnoi kultury maibutnikh vykladachiv pedahohichnykh dystsyplin v umovakh mahistratury. Odesa, Ukraina: FOP Bondarenko M. O., 2014, 328 s.
- [11] N. V. Lavrentieva, «Osoblyvosti formuvannia metodychnoho myslennia maibutnoho vchytelia muzyky u protsesi instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky», Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka, № 17, s.282–287, 2014.
- [12] G. I. Sarancev, «Uchytelyu – v sovremennoe metodicheskoe myshlenie», Nauka i shkola, № 2, s. 12–16, 2014.
- [13] I. A. Ziaziun, L. V. Kramushchenko, I. F. Kryvonos ta in. Pedahohichna maisternist (3-tie vyd.); I. A. Ziaziuna, Red. Kyiv, Ukraina: SPD Bohdanova A. M., 2008, 376 s.
- [14] I. A. Ziaziun, «Bezsvidome i tvorcha intuitsiia», Profesiina osvita: pedahohika i psykhohiia. Ukrainsko-polskyi zhurn.; I. A. Ziaziuna, T. Levovytskoho, N. Nychkalo, I. Vilsh, Red. Chenstokhova-Kyiv: Vyd-vo Pedahohichnoi Shkoly u Chekhonstovi, Vyp. 4, s. 121–135, 2013.
- [15] O. O. Havryliuk, «Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh uchyteliv zasobamy poza audytornoї roboty», avtoref. dys. kand. nauk; Kirovohradskyi derzh. ped. un-t im. Volodymyra Vynnychenka. Kirovohrad, 2007, 20 s.
- [16] O. M. Kutsevol, «Teoretyko-metodychni osnovy rozvytku kreatyvnosti maibutnikh uchyteliv literatury», avtoref. dys. d-ra nauk; Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv, 2007, 51 s.

*Стаття надійшла до редакції
12 листопада 2021 року*